

Николина КЕНИГ

УДК: 316.723

ХОФСТЕДОВИОТ МОДЕЛ НА МЕРЕЊЕ НА ДИМЕНЗИИТЕ НА КУЛТУРИТЕ: ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИЦИ

Крајка содржина

Овој кривички осврт на работата на Hofstede, е насочен кон разгледување на неколку аспекти на методот на мерење и интерпретацијата на димензиите на културите. Најпрво е дискутиран проблемот поврзан со репрезентативноста на примероциите и можноста за соодветна екстензија на истражувањата од аспекти на големината на примероците и функционалната еквивалентност помеѓу примероциите од различни култури. Понајаму, преиспитани се проблемите на коишто се наидува заради недоследноста на face – валидноста на инструментите од кои се изведуваат димензиите, бројот на ајтеми од кои се изведува индексот за секоја димензија, и можноста тие да бидат заменети. Посставено е и прашањето за еквивалентноста на значењата на ајтемите кога еден исти инструмент се користи за утврдување на димензиите во различни култури, за да најнакрај се дискутира оправданоста на претпоставките на разликите во групните скорови како производ на националната култура.

Клучни зборови: HOFSTEDE, ДИМЕНЗИ НА КУЛТУРА, МЕРЕЊЕ, ВАЛИДНОСТ

Hofstede-овиот модел на мерење: еколошка анализа

Со сигурност може да се тврди дека најшироко употребуваната класификација на културите е Hofstede-овата. На неа се базираат огромен број емпириски истражувања во областа на крос-културната психологија¹, организациска психологија, социологијата и економијата. Hofstede-овото истражување е базирано на премисата дека културите се разликуваат во зависност од начинот на кој го регу-

¹ Hofstede спаѓа во групата на најцитираните 100 автори во *Индексот на социјални науки*, и е еден од ретките во таа селекција кој не потекнува и не работел во САД. До сега бил цитиран најмалку 2000 пати.

лираат социјалното однесување и тоа преку *вредносните системи* со кои се врши ментално програмирање, односно „вградување“ на релативно стабилни форми на реагирање на околината. Според Hofstede (2001), околу централните вредности што го регулираат однесувањето, се напластуваат *димензиите на културата*, коишто може да се квантификуваат според степенот на изразеност.

Податоците врз основа на кои Hofstede со факторска анализа ги добива индексите на изразеност на димензиите на културата, прибирани се во рамки на меѓународно истражување чија примарна цел било добивање увид во ставовите и вредностите во врска со работата, на вработените во една од најголемите мултинационални корпорации – IBM.

Истражувачкиот програм, спроведуван во два наврати, опфаќал повеќе од 117 000 испитаници вработени во над 50 земји каде компанијата имала свои ограноци. Прашалникот се состоел од 180 прашања составени врз основа на отворени интервјуа со случајно избрани испитаници вработени во мултинационалната компанија.

Примероците испитаници во сите земји кадешто е вршено испитувањето се изедначувани според релевантните карактеристики (професија, години на формално образование, возраст, пол) и сите може да се опишат како репрезенти на средната класа во општеството. Изедначувањето е правено со цел да се обезбеди компарабилност меѓу земјите, односно културите, и претставува услов кој треба да се исполни во сите студии за екстензија (вклучување на нови земји). Доколку не може да се направи изедначен примерок на IBM примерокот, постои и друга можност за одредување на рангот на земјата или регионот. Во тој случај, треба да се обезбедат најмалку два изедначени примероци за некоја субпопулација (на пример студенти) од културите на кои се однесува екстензијата, плус барем еден од земја за која веќе постојат податоци од IBM студијата. Потребата за прибирање податоци од нов примерок за земја за која веќе постојат податоци се наметнува оттаму што на тој начин би можело евентуалните разлики коишто би се појавиле помеѓу субпопулациите од иста земја, да се транспонираат на резултатите добиени за новите земји, такашто на крај ќе се пресмета приближниот индекс на димензиите како да бил добиен од примероци изедначени со примероците од IBM студијата.

Јасно е дека *првичната* намера на овие испитувања не била споредба на системите на вредности помеѓу земјите вклучени во

истражувањето. Но, комбинацијата на оригиналните идеи на Hofstede со можноста да се имаат сирови податоци во толку голем обем, коишто згора на тоа може да се добијат и во повторни наврати, резултирала со сосема нов исход.

Изведување на димензиите на културата

Поаѓајќи од Mulder-ова (1976) теорија на разликите во моќ во социјалните односи, Hofstede како централно прашање за споредба помеѓу различните земји го издвојува прашањето *Колку честито вработениите се йлашајќи да изразат несогласување со нивните менаџери?* Понатаму, за секоја земја поодделно, анализирана е корелацијата на скоровите добиени на ова прашање со 6 други концептуално поврзани прашања коишто се однесуваат на *йпреферираниот насиројќи реалниот тити на менаџер, йаритицијацијата во донесување одлуки и йоследицијите од „нейослушността“ на работното место*. Врз основа на емпириски добиените еколошки² корелации, три прашања се издвојуваат како една димензија, која Hofstede ја нарекува **разлики во моќ** (power distance). Оваа димензија тој ја дефинира како *ситиен на йрифакане на нееднаква дисйрибуција на моќ во оиштитсйвојто, или ситиен на нееднаквост йомеѓу луѓето*.

Индексот на втората димензија, наречена **избегнување неизвесност** (uncertainty avoidance), изведен е аналогно на претходниот – врз основа на сознанијата за разликите во справување со стресни ситуации. Како клучно прашање за развивање на оваа димензија авторот го третира прашањето *„Колку честито се чувсйвуват йервозен-а или најнај-а на работта?“* Вкупниот индекс е пресметан врз основа на аритметичките средини на земјите за наведеното прашање, и додатни две кои се однесуваат на стабилност на работното место и придржување кон правилата на организацијата. Димензијата избегнување неизвесност е дефинирана како *ситиен на чувсйво на загрозеност од йеознајти или неизвесни сйтуации, карактеристичен за йриядницијите на една култура*.

Димензиите **индивидуализам-колективизам** (individualism-collectivism) и **маскулиност-фемининост** (masculinity-femininity) се фактор-

² Корелации помеѓу агрегираните скорови од земјите, а не од индивидуалните испитаници.

ски скорови добиени на двата главни фактори по спроведената факторска анализа на 14 прашања кои се однесуваат на *работниите цели*. Индексот за индивидуализам е во највисока позитивна корелација со прашањето кое се однесува на *имањето работа којашто обезбедува доволно слободно време за приватен и семеен живот*, и во највисока негативна корелација со *важноста на можностите за подобрување на квалитетноста преку обука*. Индивидуалистички се оние општества во коишто *врските помеѓу индивидуалите се лабави, а колективистички оние во коишто постои цврста интеграција на луѓето во групи, дефинирани по различни основи*.

Индексот на димензијата маскулиност-фемининост највисоко корелира со прашањата поврзани со *важноста на добрите односи со менаџерот, соработката на работно место, заработувачката и добивање признанија*. Првите две прашања позитивно корелираат, а вторите две негативно се поврзани со полот на димензијата наречен фемининост. Обратното важи за полот на димензијата наречен маскулиност. Оваа димензија Hofstede ја дефинира како *сигурен на разлики меѓу очекуваните улоги на двата пола*. Општествата во кои улогите не се разликуваат се феминини и обратно³.

Инструменти за мерење на димензиите на културите

Врз основа на прашалникот задаван во IBM студијата, којшто е база за утврдување на културалните димензии, Hofstede ги издвојува прашањата со највисоки факторски заситувања и додава неколку нови коишто ги смета за потенцијално важни и валидни за мерење на димензиите, за да добие поедноставена форма на инструмент со којшто ќе ги утврдува културалните димензии. Така е конструиран прототипот на инструментот, наречен VSM-80 (Values Survey Module). Потенцијалната слабост на овој инструмент, идентификувана како „случаен збир на прашања“ (Hofstede, 2003), авторот се обидел да ја надмине со адаптација на прашањата такашто тие ќе претставуваат компактна целина на ставки што ќе се однесуваат на аспекти на работењето. Така создадената верзија е наречена VSM-82. Пред

³ Ранг листата на земјите и регионите според индексот на секоја од димензиите може да се види во: Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences*. Податоци за Република Македонија може да се најдат во необјавениот докторски труд на Н. Кениг (2006): *Хофстедовиот модел на димензии на културата: можности за мерење во групи и индивидуален контекст*.

да биде прогласена за валиден инструмент, оваа верзија е зададена на испитаници во голем број земји, за да се утврди релијабилноста и репликабилноста на ранговите на димензиите во земјите каде е задавана.

Прашалникот VSM-94 е направен за да се избегне еден практичен проблем на прашалникот VSM-82: неможноста без измени тој да се задава на невработени субјекти или студенти, поради прашањата поврзани со конкретни услови на работното место. Освен тоа, Hofstede прави обид да воведо прашања коишто не се само емпириски утврдени валидни индикатори на димензијата, туку имаат и некаква теориска поткрепа.

Постапката на валидација на добиените скорови за секоја земја во однос на димензиите е правена такашто тие се корелираат со податоци од други истражувања (на пр. степен на добросостојба, изразување емоции, здравје, потреба за постигнување итн.) и девет економски, географски и демографски индикатори. До 2001 година, Hofstede известува за над четиристотини статистички значајни корелации помеѓу димензиите и бројни социјално-психолошки, економски и социолошки варијабли, кои неговата теорија ја вбројуваат во една од најјелобораните и емпириски најдобро верификувани во областа на психологијата на културата.

Hofstede-овиот метод на мерење на димензиите на културите: наука или надеж?

Проблемите на методот на мерење на Hofstede може да се групираат врз неколку основи.

(1) Пред сè, се наметнува прашањето за репрезентативност на примероците во студијата и можноста за соодветна екстензија. Критичарите на студијата на Hofstede остро го коментираат фактот дека податоците се прибирани на примероци коишто по демографските карактеристики не може да бидат репрезентативен национално ниво.

Но, оваа забелешка, иако сосема вистинита, не ја компромитира валидноста на наодите, бидејќи главната цел на студијата не е да ги *ојшише* културите во целост туку само да ги *сјореди*. Со други зборови, апсолутните износи на индексите по одредени димензии немора да важат за цела популација, но се претпоставува дека рангот

во однос на димензиите ќе остане ист од една земја до друга, без разлика кои изедначени примероци се испитуваат.

Една друга потешкотија во врска со примероците врз основа на коишто се изведувани индексите, а која потешко се забележува поради тоа што вкупната бројка на испитаници е импресивна (над 117000), бара подетални информации за одделните земји од коишто испитаниците потекнуваат. McSweeney (2002) забележува дека само шест земји во двата наврати се репрезентирани со примероци од над 2000 вработени во IBM компаниите, но затоа во неколку земји бројот на субјекти е помал и од 100. Со други зборови, стандардот за *големината на примероциите* не е задоволен во сите случаи.

Hofstede го предвидува проблематизирањето на овој аспект на студијата и се оградува од критики со тврдењето дека хомогеноста на одговорите кои потекнуваат од испитаници од една култура, далеку ја надминува хетерогеноста којашто постои меѓу луѓето што споделуваат различен културен контекст. Затоа, смета тој, зголемувањето на примерокот, освен што е сосема невозможно да се прави во земји со мали ограноци на компанијата, не ни придонесува премногу кон уточнување на мерките за димензиите. Она што е клучно, е колку успешно е направено изедначувањето на примероците, без разлика дали се користи пристапот на изнаоѓење IBM-примерок или се применува пристапот на калибрирање на мерките со изедначени примероци од друга субпопулација⁴.

Многу поважен проблем, сосема занемарен во критиките упатени за пристапот (Жениг, 2006), е оправданоста на претпоставката дека постои *функционална еквивалентност помеѓу примероциите*, односно дека она што значи да се припаѓа на средна класа, да се има високо или средно образование, носи идентична позиција од една до друга средина. Ова прашање може помалку или повеќе да ги контаминира резултатите во двата пристапи на мерење на димензиите.

Првиот случај е кога се споредуваат многу култури наеднаш и индексите се добиваат по директен пат (како во IBM студијата на Hofstede). Функционалната нееднаквост може да ја искриви ранг листата бидејќи постои опасност да се компарираат субпопулации

⁴ Дури, од студиите на екстензија коишто досега се направени, тој како мошне успешна ја споменува токлму дисертацијата на Nanhekan (Hofstede, 2001) која добила наоди за Суринам врз основа на само 25 испитаници!

коишто се номинално слични, но имаат суштински различна позиција во општествената мрежа на земјите од кои потекнуваат. Една од првите асоцијации кои се наметнува во врска со овој проблем е дали на пример може со сигурност да се тврди дека во седумдесетите години, да се работи во IBM компанијата и тоа како систем-инженер, било еднакво вообичаено и значело иста општествена позиција и степен на образование во САД или Франција, наспроти на пример, во Турција или во Малезија.

Вториот случај се однесува токму на методологијата по којашто се доаѓа до индексите за културите во студиите што го користат VSM инструментот за постапката на прибирање податоци од примероци коишто не се вработени во IBM компанијата. Она што Hofstede го превидува (или барем неоправдано го толерира) кога го прогласува калибрирањето⁵ како соодветен метод, е дека *разликајќа меѓу две групи од иста популација може да варира во квантитетот од една во друга култура*. За воља на вистината, врз основа на две нови емпириски студии, може да се коригираат индексите од аспект на разлики во образованието на испитаниците, но сериозно прашање со коешто мора да се позанимава секој што прави проширување на студијата е дали разликата во годините поминати во формално образование, е единствен важен извор на варијации во добиените скорови. На пример, во една студија на екстензија направена во Полска (Nasierowski & Mikula, 1998), авторите како изедначен примерок – пар за калибрирање – користат испитаници од Канада, без притоа да обезбедат барем логички докази за тоа дека разликите во IBM примерокот и изедначениот примерок од Канада (менаџери) ќе бидат слични со разликите меѓу полскиот испитуван примерок на менаџери и она што би биле IBM вработени во Полска.

(2) Втор предизвик со којшто се соочува Hofstede-овиот пристап е face – валидноста на инструментите од кои се изведуваат димензиите, бројот на ајтеми во инструментот и можноста тие да бидат заменети со други (како на пример во VSM-94 верзијата). Најпрво, да се задржиме на тврдењето на Hofstede дека со помош на факторска анализа успеал да ги идентификува петте универзални (не сите можни!) димензии на културите. Користењето на прашањата со најголеми факторски заситувања, и тоа само 3-4 на број, за да се иденти-

⁵ Калибрирањето претставува пренесувањето на разликите добиени за индексите на димензиите од една до друга субпопулација во рамки на иста култура.

фикуваат разлики помеѓу културите, уште на прв поглед личи на вистинска идеализација на факторската анализа како метод⁶.

Бидејќи културата ја сфаќа како *нашироко сјоделени сфаќања за начините на кои е најдобро да се организираат односите меѓу луѓето*, Hofstede доаѓа до заклучоци за тоа што е широк „консензус“ во националните колективи преку агрегација на податоци добиени на индивидуално ниво. Тоа со што тој располага е self-report прашалник, првенствено наменет за испитување на вредности. Многу е јасно дека поединечните прашања од кои се деривирани димензиите, ниту тој, ниту кој и да е друг истражувач би ги избрале како најдобри доколку првобитната намера на истражувањето би била детекција на културалните карактеристики. Ајтемите од IBM студијата не поседуваат ниту траг од face – валидност, што само по себе веројатно не претставува толку сериозен проблем, колку што е отсуството на теориска рамка која ќе одговори на тоа како *прашањата се поврзани со тоа што го мерат*. На пример, прашањето: *Треба ли секоја цена да се избегнува струкујурање на организацијата иако и некој од вработените ќе имаат по два шефа*, учествува во одредувањето на димензијата разлики во моќ, иако нема цврста основа да се смета за индикатор на таа димензија, барем не повеќе од, да речеме, ајтемот: *Колку ви се добри односите со манаџерот?* којшто, иронично, нема удел во таа димензија. Слично, ако не и уште почудно е, зошто токму колективизмот би бил поврзан со добрите физички работни услови и разнообразност и забава на работното место.

Причините за нелагодноста којашто психолозите соочени со овој пристап неизбежно ја доживуваат, произлегува од востановениот начин на размислување, прилично дисциплиниран на линија на споредби помеѓу индивидуи. Имено, Hofstede цврсто го брани ставот дека истите ајтеми не мора да се индикатори на нешто што можеме да си го замислиме како аналогна *индивидуална* особина. Културите не се гигантски личности, иако за нивните димензии може да се заклучува врз основа на реакциите на поединци.

⁶ Некои автори (најскори примери се истражувањето на Kruger & Roodt, 2003 и освртот на McSweeney, 2002) предизвикани од овој пристап, се обидуваат да ја демантираат употребливоста на ВСМ инструментите преку проверка на нивните метриски карактеристики и корелациите помеѓу ајтемите коишто влегуваат во дефиницијата на димензиите, правејќи со тоа т.н. *обратна еколошка грешка*. проблемот со овој вид на критики е јасното укажување на Hofstede дека корелациите помеѓу ајтемите се јавуваат на еколошко, а не и на индивидуално ниво. Со други зборови, ајтемите корелираат тогаш кога како респоденти се третираат културите а не индивидуите. Истото важи и за релијабилноста на инструментот: внатрешната хомогеност може да се провери само ако инструментот е администриран во најмалку петнаесетина култури.

Но, фактот на којшто критиката тешко наоѓа контра-аргумент, поставен од другата страна на предизвикот поврзан со можноста да се споредат културите врз основа на неколку прашања, е огромниот корпус на емпириски верификации на утврдените димензии и од нив изведените консеквенци. Згора на тоа, голем дел од нив не се истражувања директно прозлезени од работата на Hofstede и соработниците, туку се податоци добиени низ други студии коишто *post hoc* се интерпретирани низ светлото на разликите во димензиите. Претпоставките за релациите меѓу консеквенците од димензиите и изразеноста на димензиите не секогаш се потврдени во потполност, но како и за секој друг теориски модел, исклучоците повеќе се подразбираат отколку што се изненадувачки.

Затоа Hofstede смета дека понатамошните валидациски студии обезбедуваат доволно емпириски докази за тоа дека димензиите се валидни конструкти, а не само артефакти на почетната база на податоци со кои располагал. Се додека не се најде подобро алтернативно објаснување за корелациите помеѓу ранговите на земјите во однос на димензиите и начинот на кој се тие организирани (политички, во семејството, на училиште, на работа), мерките ќе се сметаат за валидни без разлика на *face*-валидноста на ајтемите кои ги мерат или нивниот број.

Ако дури и се остави на страна проблемот *зошто* и *како* ајтемите ги мерат димензиите и се прифати дека едноставно ги мерат на засега најдобар можен начин, сепак останува дискутабилен конкретниот контекст во којшто се одговара на прашањата (Кениг, 2006). Еден од најилустративните случаи се однесува на прашањето *Колку ви е важно сигурноста во вработување*, чии што одговори влегуваат во индексот на димензијата колективизам-индивидуализам. Тешко може да се претпостави дека како ќе се одговори на ова прашање зависи *само* од *нормата* во дадена култура а не и од моменталниот контекст. На пример, до пред петнаесетина години, сигурноста и стабилноста на работното место беа ирелевантни на овие простори, а денес се клучни одлики за пожелноста на работното место. Поставувањето на ова прашање во општества каконашето, во осумдесетите години и денес, дефинитивно нема исто значење. Наспроти тоа, димензиите, според тврдењето на Hofstede, се релативно стабилни за временски период од 50-100 години.

(3) Третата потешкотија се однесува на еквивалентноста на значењата. Кога за споредба на културите се користат реакции на

испитаниците на вербален материјал (прашалници, тестови), се вложува огромен напор да се обезбеди еквивалентен и непристрасен превод. Преведувањето вклучува неколку етапи кои би требало да обезбедат соодветност на преводот, како враќање на преводот или задавање на оригиналната и на преведената верзија на билингвални респонденти.

Дури и кога би ја прифатиле претпоставката дека секој збор или фраза може да има свој еквивалент на секој од јазиците на коишто се врши преводот, останува многу простор за сомневање дека во целост може да се преведат истоветно значењата. Значењето на зборовите извира од контекстот на нивната локална практична употреба (Wittgenstein, 1969; според Shawver, 1996), па затоа ист вербален стимулус може многу лесно да наметне реагирање на две различни нешта од една во друга култура.

Каде е можниот проблем поврзан со интеракцијата помеѓу културата и значењата? Проблемот лежи во тоа што постои можност варијациите да имаат два извори кои тешко може да се идентификуваат за да се разгледуваат изолирано еден од друг (Кениг, 2006). Прво, варијациите во две култури може да потекнуваат од различен (модален) став кон одредено прашање. На пример, на прашањето од VSM инструментот за тоа *дали кога луѓето не успеваат во животој, тоа е поради нивните сојствени недостатоци*, разликите во просечните скорови од култура во култура може да варираат заради општата норма која ја дефинира димензијата маскулиност-фемининост. Но, легитимно е да се претпостави и тоа дека *разликите во значењата* на поимите „успех“ и „недостаток“ може да ги предизвика варијациите во одговорите, без притоа да ги одрази разликите во нормата. На пример, една од последиците на димензијата маскулиност/фемининост се различните дефиниции на успех во маскулините и феминините општества. Во маскулините култури, референтната рамка се гради врз основа на најдобриот ученик/работник – во феминината, врз основа на просечните. Во првите, наградувањето е логичен исход од натпреварувањето, во вторите никој не е особено заинтересиран за натпреварување, а наградите немаат особено значење. Понатаму, во маскулините култури за успех се смета висока плата и престиж, а во феминините однапред е редуцирана можноста да се создаде голем јаз во платите меѓу работените.

Згора на тоа, постои и опасност дека едно прашање не секогаш може да биде индикатор само на една димензија. Да продолжиме по

линиите на истото прашање за успехот и личните недостатоци кое е индикатор за димензијата маскулиност-фемининоста. Во индивидуалистичките култури, недостатоците од било кој извор се предизвик којшто треба да се совлада, во колективистичките, личните недостатоци (па дури и физичкиот хендикеп) се срам за целата заедница и нешто што треба да се сокрие. Во културите со изразено избегнување неизвесност, постои тенденција за екстернализација на локусот на контрола, што не е случај со културите каде ориентацијата е кон неизвесност. Кај културите со високо изразени разлики во моќ, наспроти оние со ниски, успехот е директно лимитиран со групната припадност и многу помалку зависен од личните атрибути на поединецот.

Затоа, докажувањето на валидноста на инструментите треба да се надополни со анализа на значењата на прашањата во прашалникот во културите во коишто се применува, како и со статистички аргументи за тоа дека придонесот на другите димензии во варијациите на одговорите е незначителен. Во спротивно, тешко може да се зборува за тоа дека мериме независни димензии, или пак дека разликите меѓу културите се навистина квантитативно мерливи.

(4) Најнакрај, сериозна слабост на целокупната студија на Hofstede, е неговото изедначување на нацијата и културата. За него, границата на една култура е националната граница. Познато е дека ова стојалиште на авторот многу повеќе е резултат на практичната изводливост на мерењето отколку на неговото недвосмислено уверување дека државните и културалните граници коинцидираат. Тој вели дека „*нацииите се вообичаено единствениите доспајани единици за проучување, па затоа се подобри отколку ништо да не се споредува*“ (Hofstede, 2001, стр.73). Сепак, неколку автори цврсто стојат зад идејата дека во одредени општества, мора да се прави разлика помеѓу дистинктивните етнички групи, особено ако социо-историските околности се такви да сугерираат нивни разлики во однос на културалните синдроми (Realo & Alik, 2002). Ако ништо друго, доволно убедлив податок е дека само во 10% од државите во седумдесетите години (што значи далеку помалку денес) постоела коинциденција помеѓу националните граници и единственоста на етничката култура (Smith, 1998).

Она што може да биде многу подискутабилно лежи во самата основа на замислата на Hofstede дека тоа што го измерил е токму резултат на националните/етничките разлики. Логиката на неговото

резонирање е следна: доколку се направат споредби помеѓу одговорите добиени од респонденти од различни земји, коишто имаат исто занимање и работат во организација која функционира по идентични организациски правила, тогаш разликите може да се припишат на културата во којашто тие се социјализирани. Иако ова може да важи, неопходно е да се докаже дека навистина важи. Проблемот со споредување на просечни скорови и утврдување на разлики во скоровите е во тоа што се додека статистички можеме да докажеме постоење разлики, може да ги припишуваме на различни влијанија⁷. Неспорно е дека ако се споредат просеците на групите поделени по сосема друга основа, на пример, менаџери наспроти неменаџери, студенти наспроти вработени и слично, ќе се види дека и покрај тоа што припаѓаат на иста етничка група, помеѓу нив се јавуваат разлики. Оградувањето на Hofstede дека инструментот не е прилагоден за утврдување на разликите во рамките на една етничка/национална популација, е оправдано само со фактот дека формулите се изведувани врз основа на калкулации на групните скорови за различни земји, а не за различни субкултури во рамки на земјите.

Но, тоа не ја намалува потребата од обезбедување докази дека консеквенците од разликите во културите се настанати токму под дејството на националната култура, а не некоја одредена субкултура. Со други зборови, опасноста од тоа индексите на димензиите да ги одразуваат варијациите на конкретните стратуми од популацијата а националните/ етничките разлики, може да се надмине само ако повеќепати се потврдат слични наоди, но и на други сегменти од популацијата освен кај вработените во IBM компанијата. Во спротивно, логицирањето ќе остане затворено во еден парадокс: националната култура може да се мери преку организациската (во случајот IBM) бидејќи таа нужно има свое влијание врз организацијата која делува во дадената култура, но – на некој чуден начин нејзиното влијание замрзнува на ова ниво и таа не продуцира разлики внатре во организацијата.

Сега за сега, две студии се од големо значење за потврдата на ова прашање. Една е репликациската студија на Merritt (2000) на лица

⁷ Ratner & Hui (2003) сметаат дека припишувањето на разликите во просечните скорови на било која добиена мерка меѓу испитаници од две земји, на тоа дека тие се социјализирани во различни култури, е резултат на „погрешно резонирање“ кое доведува до ситуација димензиите да станат само замена за името на земјата, без да нудат никаква дополнителна информација.

вработени како пилоти во 18 земји, којашто дава делумно охрабрувачки резултати во врска со ова прашање. Корелациите за сите димензии се статистички значајни: за разлики во моќ, $r=0,87$, за индивидуализам-колеktivизам $r=0,96$, кај маскулиност-фемининост коефициентот изнесува $r=0,75$ а кај избегнување неизвесност, $0,68^8$. Но, овие наоди не може да се третираат како краен доказ за тоа дека варијациите се производ на националната култура, бидејќи по неколку клучни основи вработените во IBM и пилотите може да се сметаат за слични. Другата е студијата на Hofstede & McCrae (2004) во која се потврдени предвидените преваленции на особини од NEO-PR инвентарот на национално ниво, како резултат на изразеноста на културалните димензии.

Најнакрај, самата претпоставка дека националните групи имаат своја култура којашто може да се мери преку реакциите на поединците што се социјализирани под нејзино влијание може да се проблематизира од неколку аспекти.

Првиот станува воочлив уште при самиот увид во тоа за кои земји до сега се утврдени позициите во однос на димензиите. Од една страна, дадени се резултатите за заедници неверојатно големи во број и хетерогени по многу основи: на пример САД, западна Африка или Бразил. Од друга страна пак, мерките и во многу помали заедници одразуваат извесни разлики – на пример поранешните југословенски републики. Иако оваа забелешка не ја проблематизира самата методологија на мерењето, дефинитивно ги релативизира наодите, бидејќи останува неоткриено дали постојат варијации за различни етнички групи или региони во големите национални заедници.

Вториот аспект се однесува на претпоставката којашто не е експлицитно кажана, но може лесно да се изведе врз основа на тоа како е спроведувано мерењето во студиите на Hofstede. За него, постои едноставно равенство: припадноста на поединецот во некоја етничка/национална група, го прави истиот носител на специфични реакции кои се помалку или повеќе типични за таа група. При тоа, интериндивидуалните варијации во смисла на лојалност кон групата, карактеристиките на личноста и слично, се посматраат како неверојатно минимални во споредба со детерминираноста од нормите на околината во којашто поединците живеат. Со тоа, културата се

⁸ Ниските корелации кај последните две димензии авторот ги објаснува со влијанието на рестрикција на рангот заради помалиот број земји.

поставува *надвор* од поединците, како екстерна сила којашто ги обликува нивните реакции. Ова детерминистичко стојалиште има многу ретки приврзаници меѓу изучувачите на влијанието на културата врз поединците, како и да е таа дефинирана.

Од гледна точка на теоретичарите коишто на националниот идентитет гледаат како на социјален конструкт (Barth, 1969; Geertz, 1973; Gellner, 1983; Андерсон, 1998; Smith, 1998), исто така е крајно проблематично на националните/етнички групи да се гледа како на вистински хомогени во културен поглед. Напротив, антрополошките студии покажуваат дека во многу случаи, може да постојат остри разлики во поглед на бројни културни практики меѓу луѓе кои наспроти тој факт имаат субјективно чувство дека припаѓаат на иста група (Putinja & Stref-Fenar, 1997). Оваа критика, теоријата на Hofstede може да ја преживее само доколку докаже дека модалниот „софтвер на умот“ вграден преку доминантните норми што се основа на културалните димензии и субјективното уверување за припадноста на некоја заедница се два феномена независни еден од друг. Оваа разлика е особено важно да се направи, бидејќи квантитативните варијации во изразеноста на димензиите се мали токму меѓу групи коишто живеат во слични средински услови, споделуваат иста или блиска територија, а се токму тие кои „по дефиниција“ инсистираат на тоа дека културалните разлики се најважните граници на дистинктивноста на групниот идентитет.

Врз основа на спроведената анализа, се наметнуваат следните заклучоци во врска со моделот на мерење понуден од страна на Hofstede:

- Кога се прави екстензија на студијата преку калибрирање на резултатите, пожелно е освен логичките аргументи за сличноста меѓу субпопулациите, да се добијат и емпириски докази за тоа дека од еден до друг испитуван дел на популацијата постојат еквивалентни разлики.
- Кога се преведуваат инструментите, неопходно е да се преземат мерки кои не само што ќе гарантираат еквивалентен превод, туку и ќе обезбедат превод на значењата на стимулусите од една во друга култура.
- Неопходно е да се прибират податоци за тоа дека наодите на Hofstede не се однесуваат само на организациската култура на IBM туку дека изворот на разликите добиени по

одделни димензии може да се припишат на најшироките еколошки фактори. Еден од најадекватните начини за тоа би бил да се повтори студијата во интернационални рамки на други примероци, пришто особено важно е тие да се разликуваат по степенот на образование и социоекономскиот статус од IBM примерокот, за да се утврди дали се добива иста или барем слична ранг листа на земјите во однос на димензиите.

- Квантитативните студии на културата се интересни од аспект на обезбедување платформа за споредба меѓу културите. Но, описот на културите врз основа на само овие показатели се чини премногу лишено од содржина. Дополнувањето на квантитативните споредби со квалитативни студии за начините на манифестирање на димензиите (структура на разликите) ќе придонесе кон докажување или побивање на валидноста на наодите и ќе ги осмисли разликите низ конкретни начини на однесување. Инсистирањето на предностите само на квантитативниот пристап е еднакво детриментално како и екстремниот став на авторите (на пр. Mitchell, 1999) кои тврдат дека секое мерење на културите е бесмислено бидејќи тие по природа се немерливи.

(Рецензент: *ѝроф. д-р Виолеѝа Пеѝроска-Бешка*)

ЛИТАРАТУРА

- Андерсон, Б. (1998). *Замислени заедници: размислувања за ѝоѝеклоѝо и ширењеѝо на национализмоѝ*. Скопје: Култура.
- Barth, F. (1969). Ethnic Groups and Boundaries. Во J. Hutchinson & A.D. Smith (Eds.) *Ethnicity* (pp.75-83), Oxford: Oxford University Press.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*, Oxford: Basil Blackwell.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences*. Sage Publications: London.

- Hofstede, G. (2003). *VSM 94 Values Survey Module 1994: Manual by Geert Hofstede*, Tilburg: Tilburg University Press.
- Hofstede, G & Mc Crae, C. (2004). Personality and Culture Revisited: Linking Traits and Dimensions of Culture. *Cross-Cultural Research*, 38/1, 52-88.
- Кениг, Н. (2006). *Хофстедовиот модел на димензии на културата: можности за мерење во групен и индивидуален контекст*. Непубликувана докторска дисертација, Скопје: Филозофски Факултет.
- Kruger, T. & Roodt, R. (2003). *Hofstede's VSM-94 Revisited: Is it Reliable and Valid?* Johannesburg: Centre for Work Performance.
- McSweeney, B. (2002). Hofstede's Model of National Cultural Differences and Their Consequences: A Triumph of Faith – A Failure of Analysis. *Human Relations*, 55-1, 89-118.
- Merritt, A.C. (2000). Culture in the cockpit: Do Hofstede's dimensions replicate? *Journal of Cross-Cultural psychology*, 31, 283-301.
- Michell, J. (1999). *Measurement in Psychology: Critical History of Methodological Concept*. New York: Cambridge University Press
- Mulder, M. (1976). *The Daily Power Game*. Leiden, Netherlands: MartinsNijhoff
- Nasierowski, W. & Mikula, B. (1998). Culture Dimensions of Polish Managers. *Organization Studies*, 19, 495-509
- Putinja, F & Stref-Fenar, Z. (1997). *Teorije o etnicitetu*. Beograd: XX vek
- Ratner, C. & Hui, L. (2003). Theoretical and Methodological Problems in Cross-Cultural Psychology. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 33, 67-94
- Realo, A., & Allik, J. (2002). The Nature and Scope of Intra-Cultural Variations on Psychological Dimensions. Vo W. J. Lonner, D. L. Dinnel, S. A. Hayes, & D. N. Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture* (<http://www.wvu.edu/~culture>), Center for Cross-Cultural Research, Western Washington University, Washington USA.
- Shawver, L. (1996). What postmodernism can do for psychoanalysis: A guide to the postmodern vision. *The American Journal of Psychoanalysis*, 56/4, pp.371-394.
- Smith, P. B. (1991). *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Nikolina KENIG

HOFSTEDE'S MODEL OF CULTURE DIMENSIONS MEASUREMENT: INTRICACIES AND CHALLENGES

SUMMARY

The article is focused on reconsidering several key aspects of Hofstede's method of measuring and interpreting the dimensions of culture. At the first place, the author questions the representativeness of the samples used in Hofstede's study and the possibility of adequate extension of the research from the perspective of the sample sizes and their functional equivalence. Further on the difficulties of the lack of face-validity of the items and the possibility of their replacement are reconsidered. The author also raises the question of the equivalence of meaning of the items in cases when the same instrument is used for assessing the dimensions in considerably different cultures. At the end, the plausibility of treating the differences in the group scores as a consequence of national culture is challenged.

Keywords: HOFSTEDE, DIMENSIONS OF CULTURE, MEASURING, VALIDITY.